द्वितीयसमाकलनपरीक्षा, 2018-19

संस्कृतम्

अवधि - होरात्रयम् **कक्षा - दशमी** **पूर्णांकाः - अशीतिः**

विद्यार्थिनः नाम .... वर्गः .... दिनांकः - 15.09.2018 (शनिवासरः)

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति।
  - खण्डः (क) अपठित-अवबोधनम् - 10 अङ्काः
  - खण्डः (ख) रचनात्मक – कार्यम् - 15 अङ्काः
  - खण्डः (ग) अनुप्रयुक्त-व्याकरणम् - 25 अङ्काः
  - खण्डः (घ) पठित– अवबोधनम् - 30 अङ्काः
- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः सन्ति।
- प्रश्नानाम् उत्तराणि खण्डक्रमानुसारं क्रमेणैव लेखनीयानि।
- उत्तराणि संस्कृतेनैव लेखनीयानि।

खण्डः क (अपठितावबोधनम् - 10 अंकाः)

प्र.1 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्त प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत -

अधुना संसारः युद्धस्य भयेनाक्रान्तः रूग्ण इव प्रतिभाति-साम्प्रतम्। इदं जगत् युद्धेन इत्थं पीडितः अस्ति यथा कस्मिंश्चिदपि काले नाभवत्। समर्थाः देशाः अन्यान् न विगणयन्ति । रूस अमेरिका, फ्रांस, जर्मनी, चीनादि देशाः परस्परं युद्धस्य वातावरणं सृजन्ति । स्वयं युद्धे न रमन्ते किन्तु अपरान् युद्धार्थं प्रेरयन्ति। युद्धं सदा विनाशकारकं भवति । ये देशाः जयन्ति, तेऽपि अपारधन-जनहानिं सहन्ते च। यदा युद्धं भविष्यति, तदा संसारे भयंकरः विनाशः भविष्यति। आदर्शवादिनः जनाः युद्धं वर्जयित्वा शान्ति स्थापनार्थं प्रयतन्ते ।

क) एकपदेन उत्तरत - **(1×2=2)**

अ) कीदृशाः देशाः अन्यान् न विगणयन्ति ?

ब) शान्तिस्थापनार्थं के प्रयतन्ते ?

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत - **(2×2=4)**

अ) रूस अमेरिकादयः देशाः किं कुर्वन्ति ?

ब) युद्धस्य परिणामं किं भवति ?

ग) प्रदत्त विकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत - **(½×4=2)**

अ) 'जयन्ति' इति क्रियापदस्य किं कर्तृपदम् -

(i) अन्याः (ii) देशाः (iii) रूग्णाः (iv) भयाक्रान्ताः

ब) 'इदानीम्' इति अव्ययस्य किं पर्यायपदमत्र प्रयुक्तम् ?

(i) तदा (ii) ये (iii) देशाः (iv) अधुना

स) 'भयंकरः' इत्यस्य किं विशेष्यपदम् ?

(i) युद्धम् (ii) विनाशः (iii) शान्तिः (iv) देशाः

द) 'नाशयन्ति' इत्यस्य अनुच्छेदे किं विपर्ययं पदं प्रयुक्तम् ?

(i) सरन्ति (ii) परिसृजन्ति (iii) नश्यन्ति (iv) सृजन्ति

घ) अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत । **(2)**

खण्डः - ख (रचनात्मककार्यम् - 15 अंकाः)

प्र.2 भवान् कमलेशः बैंगलूरू नगरे निवसति। भवतां मित्रं सोमेशः दिल्ली नगरे वसति। सः संस्कृतभाषण-प्रतियोगितायां प्रथमं स्थानं प्राप्तवान् । तं प्रति लिखितं वर्धापन पत्रं पूरयित्वा पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत । **(½×10=5)**

मञ्जूषा -	कमलेशः, आनन्दितम्, कोटिशः, प्रशंसनीयः, भवताम् बैंगलूरूः, प्राप्तवान्, साफल्यम्, सोमेश, प्रथमं

गिरिनगरम् (1).................

कर्णाटक प्रदेशतः

प्रिय मित्र (2).................।

नमोनमः ।

(3)................. पत्रं प्राप्तम् । पत्रं पठित्वा मम मनः (4)................. जातम्। भवान् संस्कृतभाषणप्रतियोगितायां (5)................. स्थानं (6).................। भवतां संस्कृतानुरागः (7).........। मत्पक्षतः (8)................. वर्धापनानि भगवान् इतः अपि अधिकं (9)................. ददातु।

पितृचरणयोः प्रणामः निवेद्यते।

भवतां प्रियसुहृद्

(10).................

प्र.3 अधः प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायाः प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृते पञ्चवाक्यानि रचयत । **(2×5=10)**

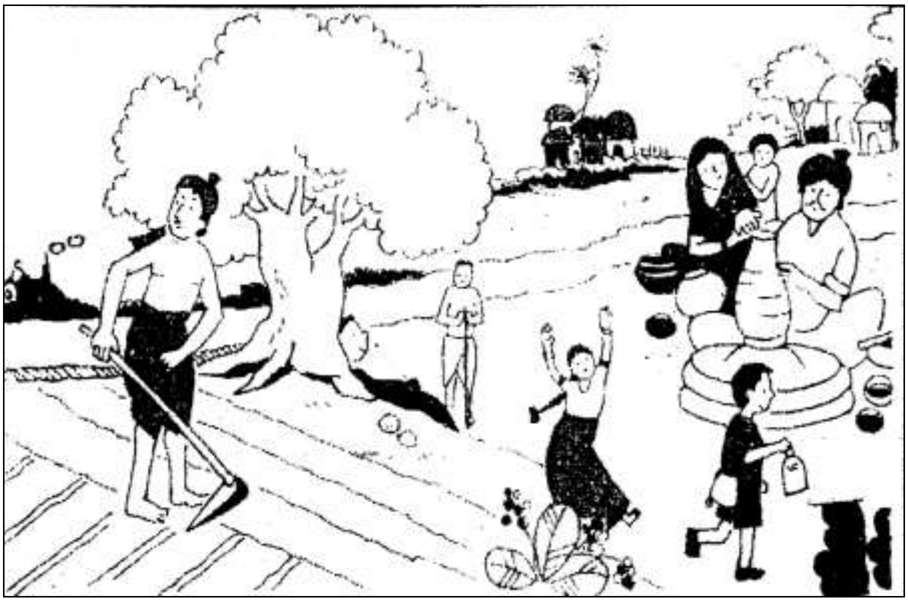

मञ्जूषा -	प्रातःकाले, आकाशे, एकः, बालकौ, खगौ, व्यायामं, कुरूतः, शीतलवायुः, सूर्योदयः, वातावरणम्

खण्डः - ग (अनुप्रयुक्तव्याकरणम् - 25 अंकाः)

प्र.4 निम्नलिखितवाक्येषु रेखाकिंतपदानां सन्धिं विच्छेदं वा कृत्वा लिखत - **(1×4=4)**

क) नृपस्य स्वेषु गात्रेषु+अपि निरासक्तिः अभवत् ।

ख) पुंसः सम् + गः विषयेषु उपजायते ।

ग) सज्जनाः शशिकिरणसमाः भवन्ति ।

घ) कामात् क्रोधोऽभिजायते ।

प्र.5 अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखांकितपदेषु समासं विग्रहं वा कृत्वा लिखत - **(1×4=4)**

क) अनुद्वेगकरं वाक्यमेव वाङ्.मयं तपः उच्यते ।

अ) न अनुद्वेगकरम् ब) अननुद्वेगकरम् स) न उद्वेगकरम् द) उद्वेगकरं न

ख) साधुवृत्तिं समाचरेत्

अ) साधू वृत्तिम् ब) साधो वृत्तिम् स) साधूनाम् वृत्तिम् द) साधवे वृत्तिम्

ग) न गर्वो न दैन्यं न च क्रोधः च लोभः च।

अ) क्रोधलोभम् ब) क्रोधलोभे स) क्रोधलोभौ द) क्रोधलोभः

घ) सर्वे उपगंगम् एवं गच्छन्ति ।

अ) गंगायाः समीपे ब) गंगायाः तटम् स) गंगायाः तटे द) गंगायाः समीपम्

प्र.6 अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितपदेषु प्रकृति-प्रत्ययान् संयोज्य विभज्य वा लिखत - **(1×4=4)**

क) तत्र अर्थिनां समूहः अभीष्टानि वस्तूनि प्राप्य सन्तुष्टः अभवत् ।

अ) अर्थ + ईन् ब) अर्थ + णिनि स) अर्थ + इनी द) अर्थ + ङीप्

ख) अस्माकम् अर्धवर्ष + ठक् परीक्षा सितम्बरमासे भविष्यति ।

अ) अर्धवार्षिक ब) अर्धवार्षीकी स) अर्धवार्षिकी द) अर्धवार्षिकः

ग) शिक्ष् + शतृ शिक्षकः फलं दर्शयति ।

अ) शिक्षन् ब) शिक्षयन्तः स) शिक्षयनती द) शिक्षयन्

घ) मात्रा वस्त्राणि क्षाल् + अनीयर् ।

अ) क्षालनीयः ब) क्षालनीया स) क्षालनीयानि द) क्षालनीयम्

प्र.7 अधोलिखितं संवादं वाच्यपरिवर्तनं कृत्वा पूरयित्वा च पुनः लिखत - **(1×3=3)**

रमा - सुधे ! त्वं कस्याम् कक्षायाम् (1)................. ?

सुधा - (2)................. तु दशमकक्षायां पठ्यते ।

रमा - त्वं कति वादने विद्यालयं गच्छसि ?

सुधा - मया नववादने विद्यालयः (3)................. ।

प्र.8 भवतः विद्यालये संस्कृतश्लोकोच्चारण प्रतियोगिता अस्ति । तत्र कः कार्यक्रम कतिवादने च भविष्यति इति कोष्ठके दत्तं समयं संस्कृते रिक्तस्थानेषु लिखत - **(½×4=2)**

क) प्रातः 10:15 (1) .... दीप प्रज्ज्वालनं सरस्वती वन्दना च ।

ख) प्रातः 11:30 (2) .... श्लोक प्रतियोगितायाः उद्घाटनम् ।

ग) (12:45) .... निर्णयस्य घोषणा ।

घ) (1:00) .... पुरस्कारवितरणम् धन्यवादज्ञापनम् च।

प्र.9 अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि मञ्जूषाप्रदत्तैः उचितैः अव्ययपदैः पूरयित्वा लिखत - **(1×4=4)**

कदा, यावत्, मा, अधुना

क) .... अहम् बहिः अगच्छम् तावत् वर्षा आरभत ।

ख) कोलाहलं .... कुरूत ।

ग) यूयं .... आगच्छत ?

घ) .... पठनाय उपनिवश ।

प्र.10 अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितपदं अशुद्धम् अस्ति। अशुद्धं पदं संशोध्य पुनः लिखत - **(1×4=4)**

क) मम कक्षायाः <u>सर्वे</u> बालिकाः तत्र आगच्छन् ।

ख) तर्हि एव जीवनं <u>सफला</u> भविष्यति ।

ग) तत्र <u>अनेकानि</u> अतिथयः आगच्छन् ।

घ) <u>माम्</u> एषः विषयः अति रोचते ।

खण्डः - घ (पठितावबोधनम् - 30 अंकाः)

प्र.11 अधोलिखितं गद्यांशं पद्यांशं नाट्यांशं च पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि उत्तरपुस्तिकायां लिखत -

क) गद्यांशः -

अथ अन्यस्मिन् अहनि स मेषो यावत् महानसं प्रविशति तावत् सूपकारेण अर्धज्वलित काष्ठेन ताडितः। ऊर्णाप्रचुरः मेषः वह्निना जाज्वल्यमानशरीरः निकटस्थाम् अश्वशालां प्रविशति दाहवेदनया च भूमौ लुठति। तस्य क्षितौ प्रलुठतः तृणेषु वह्नि ज्वालाः समुत्थिताः।

अ) एकपदेन उत्तरत - **(2×1=2)**

(i) सूपकारेण मेषः केन ताड़ितः ?

(ii) जाज्वल्यमानशरीरः कः अश्वशालां प्रविशति ?

ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत - **(1×2=2)**

कदा कुत्र च वह्निज्वालाः समुत्थिताः ?

स) प्रदत्तविकल्पेभ्यः, उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत -

(i) 'जाज्वल्यमानशरीरः मेषः' अत्र विशेषणपदं किम् ?

(a) जाज्वल्यमानशरीरः (b) जाज्वल्यमानः (c) मेषः (d) शरीरः

(ii) अनुच्छेदे आगतस्य 'लुठति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

(a) अश्वशालाम् (b) वह्निना (c) मेषः (d) अश्वः

(iii) गद्यांशे 'क्षितौ' पदस्य कः पर्यायः आगतः ?

(a) मेषो (b) अहनि (c) तृणे (d) भूमौ

(iv) 'तस्य क्षितौ अत्र तस्य पदं कस्मै आगतम् ? **(½×4=2)**

(a) नृपाय (b) मेषाय (c) अश्वाय (d) सूपकाराय

ख) पद्यांशः -

चंचलं हि मनः कृष्ण ! प्रमाथि बलवद्दृढम् ।

तस्याहं निग्रहं मन्ये वायोरिव सुदुष्करम् ।।

अ) एकपदेन उत्तरत - **(2×1=2)**

(i) मनः कीदृशमस्ति ?

(ii) मनसः किं विशेषणं वर्तते ?

ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत - **(1×2=2)**

अर्जुनानुसारं मनसः निग्रहं कीदृशम् अस्ति ?

स) प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत - **(½×4=2)**

(i) श्लोके 'तस्य' पदं कस्मै आगतम् -

(a) कृष्णाय (b) अर्जुनाय (c) मनसे (d) नकुलाय

(ii) 'बलवद्दृढम्' इदं कस्य विशेषणं वर्तते ?

(a) कृष्णस्य (b) अर्जुनस्य (c) मनसः (d) देवस्य

(iii) 'अतीव कठिनम्' इत्यस्य पदस्य कः पर्यायः श्लोके आगतः ?

(a) दुष्करम् (b) सुदुष्करम् (c) मनसः (d) चंचलम्

(iv) श्लोके 'अहम्' इति कर्तृपदस्य क्रियापदं किम् ?

(a) निग्रहम् (b) प्रमाथि (c) मन्ये (d) सुदुष्करम्

ग) नाट्यांशः -

शक्रः - हे राजन् ! भवतः दानवीरताम् आकर्ण्य आशान्वितः भवत्समीपम् आगतोऽस्मि। देवः रवि शशि तारा मण्डल भूषितं जगत् एतत् कथमिव पश्येयम् चक्षुर्हीनः ।

राजा - भगवन् ! भवन्मनोरथं पूरयित्वा आत्मानम् अनुगृहीतं कर्तुम् इच्छामि । आदिश्यतां किं करवाणि ?

विप्रः - (शक्रः) यदि भवान् प्रीतः तदा त्वत्तः एकस्य चक्षुषः दानमिच्छामि येन मम लोकयात्रा निर्बाधा भवेत् ।

अ) एकपदेन उत्तरत - **(2×1=2)**

(i) विप्रस्य रूपे कः आसीत् ?

(ii) राजा कस्य मनोरथं पूरयित्वा आत्मानम् अनुगृहीतं कर्तुमिच्छति ?

ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत - **(2×1=2)**

विप्रः कीदृशं जगत् द्रष्टुमिच्छति ?

स) प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरम् चित्वा लिखत ।

(i) 'निर्बाधा' इति विशेषण पदस्य विशेष्यपदं किम् ?

(a) जगत् (b) दृष्टिः (c) लोकयात्रा (d) दानवीरता

(ii) 'यदि भवान् प्रीतः' इत्यत्र 'भवान्' इति सर्वनाम पदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(a) विप्राय (b) राज्ञे (c) अमात्याय (d) महीपालायः

(iii) किं आकर्ण्य आशान्वितः आगतः अस्मि । **(½×4=2)**

(a) देवः **(b)** भगवन् **(c)** दानवीरताम् **(d)** विप्रः

(iv) 'एकस्य चक्षुषः दानमिच्छामि' अस्मिन् वाक्ये विशेषणपदं किम् ?

(a) एकस्य **(b)** दानम् **(c)** इच्छामि **(d)** चक्षुषः

प्र.12 रेखांकित पदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरूत - **(1×4=4)**

क) सरस्वत्याः कोषः व्ययतः वर्धते ।

ख) प्राज्ञः कलहयुक्तं गृहं दूरतः परिवर्जयेत् ।

ग) कपिभिः उपदेशाः अवधीरिताः ।

घ) मनसः निग्रहः वायोः इव कठिनः ।

प्र.13 अधोलिखित श्लोकद्वयस्य अन्वयं पूरयत । **(½×8=4)**

क) कोऽनर्थफलः ? मानः का सुखदा ? साधुजन मैत्री ।

सर्वव्यसन विनाशे को दक्षः ? सर्वथा त्यागी ।।

अन्वयः - (1)....................... कः ? मानः । सुखदा का ? साधुजन (2).......................।
सर्वव्यसन (3)....................... कः दक्षः ? (यः) सर्वथा (4)....................... (भवति)।।

ख) न तथा शीतलसलिलं न चन्दनरसो न शीतला छाया ।

प्रह्लादयति च पुरुषं यथा मधुरभाषिणीवाणी ।।

अन्वयः - यथा (1)................ वाणी पुरुषं प्रह्लादयति तथा न शीतलं (2)................न चन्दन (3)................ न च (4)................ छाया (पुरूषं प्रहलादयति)।

प्र.14 अधोलिखितकथनानां समुचितं भावं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत - **(1×4=4)**

क) किं किम् उपादेयम् ?

अ) त्याज्यम् ब) दानयोग्यम् स) अनुकरणीयम् द) लाभकरम्

ख) पाप्मानं प्रजहि ह्येनं ज्ञान विज्ञाननाशनम् ।

अ) त्यज ब) प्रजा स) मारय द) परित्यज्य

ग) यूथपः कपीन् आहूय रहसि अवदत् ।

अ) प्रासादे ब) वने स) गृहे द) एकान्ते

घ) स्वाध्यायाभ्यसनं चैव वाङ्मयं तपः ।

अ) साहित्यम् ब) वाकयुक्तम् स) वाचिकम् द) वानिकम्